СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том III

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ III

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME III

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2690-8 (print)
ISBN 978-954-23-2691-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ III
ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

THE FRANCHISE BUSINESS MODEL IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL BUSINESS: OPPORTUNITIES AND LEGAL PERSPECTIVES
Prof. Dr. Emilija Gjorgjioska, PhD, Prof. Dr. Tatjana Spaseska, PhD, Prof. Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, PhD, Prof. Dr. Dragica Odzaklieska, PhD 9

ЧОВЕШКИЯТ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Любомир Николов..... 19

ПОТЕНЦИАЛ ЗА РАЗВИТИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СХЕМИ ЗА КАЧЕСТВО ПРИ СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРОДУКТИ И ХРАНИ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Марина Николова..... 27

ПРИЛАГАНЕ НА КЛЪСТЕРЕН АНАЛИЗ ПРИ МОНИТОРИНГ НА ДЕБИТОРСКАТА ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ
Проф. д-р Светослав Илийчовски..... 37

ФОЛКЛОРНИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО РЕСУРС ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ: СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД
Проф. д-р Теодора Димитрова, д-р Захарина Томова 47

ОЦЕНКА НА ЧУВСТВИТЕЛНОСТТА НА ВЪТРЕШНОТО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ОСНОВНИ ХРАНИТЕЛНИ ПРОДУКТИ В КОНТЕКСТА НА ХРАНИТЕЛНАТА СИГУРНОСТ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ангел Саров, Гл. ас. д-р Михаела Михайлова, гл. ас. д-р Даниела Цвяткова, гс. д-р Боряна Козарева, ас. Диляна Бояджиева 54

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ НА БАЛКАНИТЕ – ХРОНОЛОГИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Добрин Ганчев, доц. д-р Сергей Найденов 62

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА УПРАВЛЕНСКИЯ ПРОЦЕС В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков..... 73

ПОДКРЕПА НА ИНИЦИАТИВИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ - ВОДЯТ ЛИ ПОЛОЖИТЕЛНИТЕ НАГЛАСИ ДО ГОТОВНОСТ ЗА ПОЕМАНЕ НА РАЗХОДИ?
Доц. д-р Емил Николов 78

ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА – ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ КОНТЕКСТ
Доц. д-р Искра Пантелеева, проф. д-р Беата Сковрон-Миелник, гл. ас. д-р Себастиан Наройчик..... 88

ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ КАТО ДВИГАТЕЛИ НА НОВИТЕ ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИЗМА
Доц. д-р Любка Илиева, проф. д.ик.н. Марина Алексеевна Измайлова 97

ИНОВАЦИОННИ ПОДХОДИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ТУРОПЕРАТОРСКАТА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Любомира Тодорова 105

СЕМЕЙНИЯТ БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ КАТО МОДЕЛ ЗА ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА ТЪРГОВСКА ДЕЙНОСТ
Доц. д-р Петранка Мидова 112

ПРИНОС НА ИКОНОМИКАТА НА СПОДЕЛЯНЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Петя Иванова..... 119

ИЗСЛЕДВАНЕ ПРИЛОЖЕНИЕТО НА АНАЛИЗА НА ГОЛЕМИ ДАННИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ РИТЕЙЛ СЕКТОРА: ПРИМЕРИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИ СТРАНИ
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 127

THE ROLE OF DIGITAL ECOSYSTEMS IN ACCELERATING ENTREPRENEURIAL CAPACITY IN EMERGING ECONOMIES
Assoc. Prof., PhD Tatiana Bucos..... 137

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ИКОНОМИЧЕСКА И ГЕОПОЛИТИЧЕСКА КРИЗА
Доц. д-р Тихомир Личев..... 145

СОЦИАЛНАТА ИКОНОМИКА – ХАРАКТЕРИСТИКИ, ЦЕЛИ, ОБХВАТ
Гл. ас. д-р Ваня Ганева..... 151

ДИСПРОПОРЦИИ В ДИГИТАЛНОТО РАЗВИТИЕ НА ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова, гл. ас. д-р Иван Маринов..... 158

СЪТРУДНИЧЕСТВОТО И ИНДУСТРИАЛНИТЕ ЕКОСИСТЕМИ КАТО ДВИГАТЕЛИ ЗА ИНОВАЦИИ И РАЗВИТИЕ НА МАЛКИ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
Гл. ас. д-р Ивайло Костов 166

THE INTRODUCTION OF THE EURO AND THE FUTURE OF RETAIL TRADE IN BULGARIA: ATTITUDES AND PROSPECTS
Head Assist. Prof. PhD, Ivan Marinov 173

СЪВРЕМЕННИ АГРОБИЗНЕС РЕШЕНИЯ В КОНТЕКСТА НА КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева..... 181

ДИГИТАЛНО ПРЕПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ: ИНОВАЦИИ, МАРКЕТИНГ И ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Кристина Шопова, д-р Юлия Проценко 188

СИСТЕМА ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА ОКОЛНАТА СРЕДА НА ГРИФИД ХОТЕЛИ
Гл. ас. д-р Павлин Павлов 196

ТЪРГОВСКИ КОМУНИКАЦИИ И ИЗПОЛЗВАНЕТО ИМ ОТ СЪВРЕМЕННИ ЗЕМЕДЕЛСКИ ФИРМИ
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 204

ДОВЕРИЕТО В СПОДЕЛЯНЕТО НА ЗНАНИЯ
Гл. ас. д-р Явор Станев 208

ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В КОНТЕКСТА НА НАГЛАСИТЕ В БЪЛГАРСКОТО ОБЩЕСТВО И БИЗНЕС
Ас. д-р Александър Личев 217

ТЕНДЕНЦИИ ПРИ РЕГИСТРАЦИЯТА НА ДРУЖЕСТВА С ПРОМЕНЛИВ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Елена Вълчева 225

ТЪРГОВСКИТЕ ФИРМИ В СВИЩОВ В ПЕРИОДА ОТ ОСВОБОЖДЕНИЕТО ДО ВОЙНИТЕ (1912-1918 Г.) – ОБЩ ПРЕГЛЕД
Преп. д-р Емилия Вачева 232

СПЕЦИФИКИ ПРИ „МОДУЛИРАНЕ“ НА ПРАВООТНОШЕНИЯТА В АДМИНИСТРАТИВНОНАКАЗАТЕЛНОТО ПРОИЗВОДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ /ОБЗОР НА ПОРОЧНАТА САНКЦИОННА ПРАКТИКА
Преп. Игнат Папазов 240

ОБОГАТЯВАНЕТО НА ДЛЪЖНОСТТА – СТРАТЕГИЯ ЗА МОТИВАЦИЯ И ПРЕДПОСТАВКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА НЕФОРМАЛНИ ИНОВАЦИОННИ МРЕЖИ
Докторант Анелия Станева 246

РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ В РАЗВИТИЕТО НА ПОДХОДА ЛИДЕР КЪМ ВОМР
Докторант Аделина Ангелова 253

ПОТЕНЦИАЛ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ НА ГОЛФ ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ангел Ангелов 263

ТЕРИТОРИАЛНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАЕТОСТТА И РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ В БАЛНЕО, СПА И УЕЛНЕС ТУРИЗМА В БЪЛГАРИЯ
Докторант Антоанета Христова, ас. д-р Бартош Марчинковски 270

ДИСБАЛАНСИ И ПАЗАРНИ ДЕФОРМАЦИИ НА ПОЗЕМЛЕНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Атанас Атанасов 278

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННИТЕ ЗЕМЕДЕЛСКИ СТОПАНСТВА В КОНТЕКСТА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Боримил Шопов 285

КЛИМАТОЛЕЧЕНИЕТО КАТО СПЕЦИАЛИЗИРАНА ФОРМА НА ЗДРАВНИЯ ТУРИЗЪМ: ТЕОРЕТИЧЕН АНАЛИЗ И КОНЦЕПТУАЛНО ПОЗИЦИОНИРАНЕ
Докторант Ваня Стоева-Андонова..... 290

ОТ ЛИНЕЙНИЯ КЪМ КРЪГОВИЯ МОДЕЛ: КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ И СЕКТОРНИ ПРОЯВЛЕНИЯ В ТУРИЗМА
Докторант Виктория Георгиева Джамбазка..... 297

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ И ЦЕЛЕВИ ОРИЕНТИРИ
Докторант Деница Гъркова 306

ЗАЩО ESG НЕ РАБОТИ (И КАК ДА ГО НАПРАВИМ ДА РАБОТИ): КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ESG ПРАКТИКИТЕ В МСП
Докторант Десислава Белева-Димитрова 313

МЕСТНОТО САМОУПРАВЛЕНИЕ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ
Докторант Ива Пламенова Панайотова..... 324

ТЕХНОЛОГИЧНИТЕ ИНОВАЦИИ КАТО ФАКТОР ЗА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Докторант Калин Борисов..... 332

ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ ЧРЕЗ НПВУ И ЕВРОПЕЙСКИТЕ ФОНДОВЕ
Докторант Мария Иванова Павлова-Кондрова..... 340

ЗАПЛАХИ ЗА КОРПОРАТИВНАТА СИГУРНОСТ ПРЕД ТЪРГОВСКИЯ БИЗНЕС
Докторант Ралица Йовчева..... 349

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Теодора Попова 357

РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИЯТА В БЪЛГАРИЯ – РЕТРОСПЕКТИВЕН АНАЛИЗ
Докторант Тихомир Георгиев..... 367

РОЛЯТА НА КЕТЪРИНГ ОБСЛУЖВАНЕТО КАТО ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ АТРАКТИВНОСТТА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СЪБИТИЯ
Докторант Цветелина Петрова..... 375

СЪВРЕМЕННИ МЕТОДИЧЕСКИ ПОДХОДИ ПРИ РЕАЛИЗИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИ ТУРИСТИЧЕСКИ ПЪТУВАНИЯ
Докторант Цветелина Телбис 382

ИНТЕГРИРАНЕ НА КРЪГОВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА КАТО ОСНОВА ЗА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0
Докторант Захари Пенев..... 390

ESG PERFORMANCE AND MARKET VALUATION IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: THE MODERATING ROLE OF IDIOSYNCRATIC RISK
PhD student Yan Fu 398

R&D CAPITAL INTENSITY AND FIRM VALUE IN CHINA'S INDUSTRIAL SECTOR: EVIDENCE FROM OWNERSHIP HETEROGENEITY
PhD student Xinyue Du 412

UNMANNEDSTORES–НОВАТА КОНЦЕПЦИЯ В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВСКА ПРАКТИКА
Студент Аница Декова 425

ОТРАСЛОВА СТРУКТУРА НА ИКОНОМИКАТА И НЕЙНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ
Студент Борислава Горецова 431

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНСКИТЕ РЕШЕНИЯ В МАЛКИЯ БИЗНЕС
Студент Даяна Пламенова Лучева 441

ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

ELENA DALLES AND PHILANTHROPY IN BELLE ÉPOQUE: HERITAGE, SOCIAL IMPACT AND CULTURAL LEGACY
Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 455

РЕСУРСНИ И ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВНЕДРЯВАНЕ НА ИИ-БАЗИРАНИ СИСТЕМИ В БЪЛГАРСКИТЕ ЧИТАЛИЩА
Доц. д-р Александрина Александрова, гл. ас. д-р Атанаска Решеткова, гл. ас. д-р Евгени Овчинников 487

ОТВЪД РЕКА ДУНАВ: НЕВИДИМИЯТ ИКОНОМИЧЕСКИ, ИНТЕЛЕКТУАЛЕН И КУЛТУРЕН МОСТ МЕЖДУ СВИЩОВ И БУКУРЕЩ ПРЕЗ ВЕКОВЕТЕ
Доц. д-р Александър Ганчев 495

КУЛТУРНОТО И ПРИРОДНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОБЕКТ НА УСТОЙЧИВАТА ОТЧЕТНОСТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, студент Emanuel Proenca Gomes, студент Rodrigo Miguel Gomes Rodrigues, студент Lara Alexandra De Paiva Tome, студент Miguel Angelo Bretes Pereira Carolo студент Santiago Pimenta Fernandes, студент Faisal S. A. Abulhatal 502

ПАРАДОКСИТЕ НА ЕДИН ТУРИСТИЧЕСКИ ОБЕКТ: РЕСТОРАНТ И БАР-ВАРИЕТЕ „ЦИГАНСКИ ТАБОР“ МЕЖДУ ЕТНИЧЕСКАТА КУЛТУРА И КОМЕРСИАЛНАТА ЕКЗОТИЗАЦИЯ
Доц. д-р Йелис Еролова, гл. ас. д-р Бехрин Шопова 509

РАЗВИТИЕ НА СТОПАНСКАТА ЕТИКА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Катя Личева 517

REMARKABLE, VETERAN AND MONUMENTAL TREES AS HERITAGE: RECOGNITION AND THE GOVERNANCE OF CARE IN SELECTED EUROPEAN JURISDICTIONS
Assoc. Prof. Lucia Nováková, PhD, Prof. Dr. Hab. Silviu Miloiu 522

ИНСТИТУЦИОНАЛНИЯТ МОДЕЛ НА СТОПАНСКАТА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ ЗА КАЧЕСТВО И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – 90 ГОДИНИ ЛИДЕРСТВО В ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ НА СТРАНАТА
Доц. д-р Росица Колева 540

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ
Гл. ас. д-р Милен Атанасов, ас. д-р Йоана Константинова..... 550

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON THE EDUCATION SYSTEM
Senior Instructor PhD in Economic Sciences Fuad Jabbarov Zeydulla Oglu 558

POTENTIAL OF INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORKS PROTECTING INTRINSIC VALUES IN CULTURAL HERITAGE
Assistant Professor PhD Said Edaich 567

MANAGEMENT OF CULTURAL-RELIGIOUS HERITAGE: HISTORICAL, SPIRITUAL, AND INTERNATIONAL DIMENSIONS OF FÁTIMA AND CZĘSTOCHOWA
Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD, Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Elżbieta Karaśq, PhD..... 576

INDUSTRY-ORIENTED CHINESE CRAFTS: AN EXPECTATIONS PERSPECTIVE
Katarzyna Mazur-Włodarczyk, PhD, Katarzyna Łukaniszyn-Domaszewska, PhD 588

WOMEN DONATIONS TO SWEDISH RELIGIOUS INSTITUTIONS
PhD student Ciocoiu Elena-Adriana 599

РОЛЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ЗА ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО
Студент Димитрийка Атанасова Чакова 606

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО КАТО РЕСУРС ЗА МЕСТНОТО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ В МАЛКИТЕ ГРАДОВЕ
Студент Николина Кирякова 615

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИ В КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ

Гл. ас. д-р Милен Атанасов[1]
Ас. д-р Йоана Константинова[2]

Резюме: *В доклада са разгледани предизвикателствата пред внедряването на иновации в областта на културното наследство, като се поставя акцент върху икономическите и правните фактори за реализирането на тези процеси. Откроява се ролята на иновациите като ключов фактор за устойчивото развитие, популяризирането и опазването на културното наследство, като същевременно се подчертава и приносът им за интегрирането му в съвременната икономическа среда. Отчетени са трудностите при оценката на културната стойност, ограниченията, свързани с финансирането, както и липсата на достатъчна статистическа информация. Обхванатата и анализирана е нормативната рамка относно различните режими на собственост при обектите, представляващи част от културното наследство и по какъв начин разликите във вещноправния им статут влияят върху развитието на иновационните процеси. В тази връзка са характеризирани и съпоставени както държавната, така и общинската публична и частна собственост. Подчертана е необходимостта от предварителен анализ на културното наследство, както и от използването на интегриран подход, съчетаващ икономически и правни аспекти при планирането и прилагането на иновации в сектора.*

Ключови думи: *културно наследство, режим на собственост, иновации, културна стойност*

JEL: O30, O36, Z30, Z32, K19

CHALLENGES TO THE IMPLEMENTATION OF INNOVATION IN CULTURAL TOURISM

Chief Assistant Professor Milen Atanasov, PhD
Assistant Professor Yoana Konstantinova, PhD

Abstract: *The paper examines the challenges associated with the implementation of innovations in the field of cultural heritage, with particular emphasis on the economic and legal factors affecting these processes. It highlights the role of innovation as a key driver of the sustainable development, promotion, and preservation of cultural heritage, while also emphasizing its contribution to the integration of cultural heritage into the contemporary economic environment. The paper identifies the challenges associated with assessing cultural value, the constraints related to financing, and the limited availability of statistical data. It*

[1] m.atanasov@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
[2] i.konstantinova@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

further reviews and analyzes the legal framework governing the various ownership regimes applicable to cultural heritage assets, examining how differences in their property law status influence the development and implementation of innovation processes. In this context, state ownership and municipal ownership, both public and private, are characterized and comparatively analyzed. The paper emphasizes the need for a preliminary assessment of cultural heritage resources and advocates an integrated approach that combines economic and legal perspectives in the planning and implementation of innovations in the cultural heritage sector.

Keywords*: cultural heritage; ownership regime; innovation; cultural value*

JEL: O30, O36, Z30, Z32, K19

1. Въведение

Културното наследство е комплексен обществен ресурс с историческо, социално, културно и икономическо значение. Съвременната технологична и икономическа динамика налага иновационни подходи, съвместяващи съхраняването на автентичността с достъпността, социализацията и устойчивата валоризация на културните ценности.

Настоящият доклад анализира правно-икономическите предпоставки и ограничения пред имплементирането на иновации в културното наследство, с акцент върху взаимодействието между икономическата целесъобразност, вещноправния статут и режима на опазване. Изходна теза е необходимостта от балансиране на опазването и използването чрез диференциран правно-управленски подход, съобразен с характера на културната ценност и модела на нейното управление.

2. Икономически предизвикателства пред имплементирането на иновации в културното наследство

Икономическите аспекти, свързани с имплементирането на иновации в областта на културното наследство са обект на изследване от редица автори, които анализират влиянието на иновационните процеси върху развитието на културния туризъм, управлението на неговите ресурси и постигането на баланс между финансовата възвращаемост и съхраняването на културната идентичност. В научната литература се открояват различни измерения на въздействието на иновациите върху този вид туризъм. Ричардс (Richards, 2007) разглежда нововъведенията като фактор за развитие, но същевременно подчертава потенциалното напрежение между икономическата комерсиализация на културните обекти и необходимостта от запазване на тяхната автентичност.

В контекста на културния туризъм иновационните процеси са тясно свързани с дигиталната трансформация. Наред с възможностите за развитие и повишаване на конкурентоспособността тя е съпроводена с редица предизвикателства, сред които необходимостта от обучение и развитие на

компетентностите на служителите, несигурността относно възвръщаемостта на инвестициите и динамично променящите се изисквания на туристическия пазар (OECD, 2020, 2021). Внедряването на съвременни технологии, включително решения, базирани на изкуствен интелект, добавена и виртуална реалност (AR и VR), изисква значителни капиталови разходи. Ограничените финансови ресурси при придобиването и прилагането на подобни технологии са съществена бариера пред тяхното по-широко използване в областта на туризма (OECD, 2020). Потенциалното въздействие на автоматизацията върху заетостта, изразяващо се в необходимостта от намаляване на човешки труд при изпълнението на рутинни задачи води до оптимизиране на разходите за персонал. От икономическа гледна точка това може да повиши производителността и ефективността на организациите, но същевременно създава риск от преструктуриране или съкращаване на определени работни позиции. Паралелно с това се създава потребност от нови специалисти и умения, свързани с поддържането, управлението и контрола на автоматизираните системи и дигиталната инфраструктура. В тази връзка са необходими инвестиции в обучение и преквалифициране на персонала. За справяне с тези последици следва да се извърши подходящ анализ по критерии, отчитащи социално-икономическите разходи при адаптирането на работната сила към променящите се изисквания на туристическия пазар.

Допълнителен икономически проблем представлява необходимостта от предварителна оценка на потенциала на материалното недвижимо културно наследство преди реализирането на иновационни инициативи. В този контекст особено значение придобиват концепциите за „културна стойност“ и „културен капитал“, въведени от Тросби (Throsby, 2001). Те разширяват традиционното разбиране, като включват не само пазарно измеримите икономически ползи, но и социалните, историческите и символните характеристики на културното наследство.

В българската научна литература Ножаров (2015) разглежда пълната икономическа значимост на материалното недвижимо културно наследство като съвкупност от преки парични ползи, допълнителни икономически ефекти и непряка стойност на полезност. Този подход позволява по-пълно изследване на икономическия потенциал на културните обекти и създава предпоставки за по-обосновано планиране на инвестиционни и иновационни дейности.

Въпреки това количественото измерване на отделните компоненти, формиращи културната стойност, остава значително предизвикателство. Причините са свързани както с недостатъчната наличност на статистическа информация относно икономическия принос на културните обекти, така и с липсата на директни пазарни механизми за оценяване на част от обществените ползи (Ножаров, 2016). Тези ограничения затрудняват процеса на вземане на решения при инвестирането в иновации и могат да усложнят

предварителната оценка на очакваните резултати от тяхното имплементиране.

Съществен е и въпросът доколко прилагането на нововъведения съответства на целите и характера на конкретния обект, тъй като иновациите сами по себе си не гарантират висока стойност, ако не са съобразени с целевата аудитория и същността на културните ресурси. В този смисъл този процес не бива да се превръща в самоцел. Тяхното предназначение следва да е точно отговарящо на потребностите и поставените цели. От особено значение е и да се прецени дали съответната иновация добавя нов елемент към вече съществуващо туристическо преживяване или реално подобрява взаимодействието на посетителите с културния ресурс. Това изисква от организациите стратегически подход при вземането на иновационни решения, като отчитат техните дългосрочните цели за развитие и устойчиво управление на културното наследство .

С оглед на изложеното икономическата ефективност от прилагането на нововъведения в културния туризъм не може да бъде разглеждана единствено през призмата на финансовата възвръщаемост, въпреки че тя е един от основните фактори, които могат да възпрепятстват или стимулират иновационните процеси. Спецификата на културното наследство предполага по-широка интерпретация на резултатите от внедряването на иновации. В тази връзка то следва да бъде възприемано не само като стопански актив, свързан с измерими икономически ефекти, но и като ресурс, генериращ нематериални обществени ползи. Необходимо е прилагането на комплексен модел за оценка, който отчита едновременно икономическите ползи, културната стойност и дългосрочния принос на иновациите за устойчивото развитие на културното наследство.

3. Правни аспекти и влияние на режима на собственост върху иновационните процеси при материалното културно наследство

3.1. Правна и институционална рамка на собствеността върху недвижимото културно-историческо наследство

Недвижимото културно-историческо наследство е подчинено на специален комплексен правен режим, при който вещноправната принадлежност не изчерпва юридическия статут на обекта. Квалифицирането му като недвижима културна ценност поражда публичноправни последици, изразяващи се в ограничения върху упражняването на правомощията на собственика, позитивни задължения за опазване и нормативни изисквания относно намесите, използването и разпореждането. Поради това правото на собственост следва да се разглежда като функционално ограничено от публичния интерес към съхраняването на културната, историческата, научната и обществената стойност на обекта. В тази връзка особено приложим е Законът за културното наследство, който регламентира специалния режим на

опазване и използване на недвижимите културни ценности и поставя определени публичноправни ограничения върху упражняването на правото на собственост (Закон за културното наследство, 2009).

Правната рамка се формира от взаимодействието между Закона за културното наследство (ЗКН), Закона за собствеността (ЗС), Закона за държавната собственост (ЗДС) и Закона за общинската собственост (ЗОС). Докато общата вещноправна уредба на ЗС (Закон за собствеността, 1951) определя титула и съдържанието на собствеността, ЗКН регламентира идентификацията, опазването, консервацията, реставрацията, използването и социализацията на културните ценности. В зависимост от титула те могат да бъдат държавна, общинска или частна собственост, като при държавната и общинската собственост релевантно е разграничението между публична и частна собственост. В това отношение приложими са ЗДС и ЗОС, които уреждат вещноправния режим на съответно държавните и общинските имоти и разграничението между публична и частна собственост (Закон за държавната собственост, 1996 и Закон за общинската собственост, 1996).

При археологическите обекти законът установява публична държавна собственост ex lege, изключвайки обичайния модел на индивидуално частноправно придобиване. При частната собственост титулът се запазва, но упражняването му е ограничено от режима на опазване и от установените процедури и съгласувателни механизми. Така социалната функция на собствеността придобива конкретно публичноправно измерение.

Институционалната структура се характеризира с многосубектност и функционално разпределение на компетентности между държавни органи, общини, специализирани структури и собственици, участващи в идентификацията, управлението, опазването, финансирането и социализацията на наследството. Това разпределение има пряко значение за иновационния процес, доколкото определя субектите, компетентни да инициират, финансират, разрешават и реализират технологични и функционални намеси. Следователно вещноправният статут представлява нормативна предпоставка за определяне на режима на управление, достъп, инвестиционно въздействие и иновационно използване на обекта, а съотношението между частноправната принадлежност и публичноправните ограничения очертава допустимите параметри за прилагане на иновационни модели в културния туризъм.

3.2. Вещноправният статут като фактор за използването и иновационното управление на недвижимите културни ценности

Вещноправният статут на недвижимата културна ценност не обусловя непосредствено допустимостта на иновационната дейност, но детерминира правно-институционалната среда за нейното осъществяване. От титула на собственост и режима на управление зависят субектът на управление, пределите на оперативната и разпоредителната автономия, достъпът до обекта,

инвестиционната отговорност, възможността за участие на трети лица и разпределението на риска при внедряване на технологични решения.

Принципът на публичното предназначение е определящ при публичната държавна собственост. Иновационната дейност следва да бъде съвместима с императивите на опазването, социализацията и обществения достъп, което обуславя преимуществено публично-институционален модел на управление. Дигитализацията, триизмерното документиране, виртуалната реконструкция и интелигентните системи могат да се реализират чрез публично финансиране, европейски инструменти или партньорства с научни и технологични организации (Йорданова, Константинова и Алексиев, 2023).

Вещноправният режим при общинската собственост се съчетава с инструментариума на локалната публична политика. Интегрирането на културната ценност в стратегии за туризъм, градско развитие и дигитална трансформация създава предпоставки за дигитални маршрути, геолокационни услуги, интерактивни карти и добавена реалност. Иновацията по този начин надхвърля технологичното обновяване на обекта и придобива функция на инструмент за пространственото интегриране на наследството в туристическата дестинация. От гледна точка на туристическото използване тази материя се допълва от Закона за туризма (ЗТ), доколкото културните ценности могат да бъдат интегрирани в туристическия ресурс и в развитието на туристическите дестинации. (Закон за туризма, 2013).

При частната собственост съществува по-висока степен на оперативна и инвестиционна автономия, но тя е ограничена от специалния режим на опазване. Реконструкцията, адаптацията и функционалното преустройство са подчинени на нормативно обусловен контрол, докато частноправният титул създава по-пряка връзка между инвестиционното решение, атрактивността на обекта и икономическата му реализация.

Съществено значение има разграничаването между иновации, ориентирани към опазване, и иновации, насочени към използване. Първите обхващат диагностика, мониторинг, дигитално документиране, консервация и реставрация, а вторите – достъп, интерпретация, преживяване и икономическа реализация на културния ресурс. Правната рамка следва да допуска и двата типа иновации, при диференциран интензитет на контрола според въздействието им върху автентичността и материалната субстанция на обекта.

Следователно вещноправният статут не е самостоятелен предиктор на иновационната активност, а структуроопределящ фактор, предопределящ правно-организационните механизми за нейното реализиране. Една и съща технологична иновация може да бъде осъществена чрез обществена поръчка или публично партньорство при публичен обект, интегрирана местна програма при общинска собственост или инвестиционно и договорно взаимодействие с технологичен оператор при частноправен титул. Поради това правният режим следва да се разглежда не само като система от ограничения, а като нормативна инфраструктура за балансиране на опазването с

технологичното, общественото и туристическото използване на културното наследство.

3.3. Имплементиране на иновациите при различните вещноправни статути в културния туризъм

Имплементирането на иновации при недвижимото културно наследство представлява процес на трансформиране на защитения културен ресурс в достъпен и устойчив туристически продукт при съблюдаване на специалния режим за неговото опазване. Вещноправният статут детерминира субекта на управленското решение, степента на оперативна автономия, инвестиционния механизъм и пределите на допустимата технологична интервенция.

Иновационният при публичната държавна модел е подчинен на обществения интерес и дългосрочното съхраняване на културната ценност. Приоритет имат дигиталното документиране, 3D моделирането, виртуалната и добавената реалност и дистанционният мониторинг (Стоянов, Стоянова-Дойчева и Глушкова, 2021). Туристическата валоризация се реализира преимуществено чрез цифрови и информационни услуги, а не чрез физическа комерсиализация на самия обект, което позволява генериране на добавена стойност при ограничаване на физическата интервенция.

При общинската собственост иновацията придобива териториално-интегративно измерение, доколкото културната ценност може да бъде включена в стратегии за туризъм, градско развитие и дигитална трансформация. Дигиталните маршрути, интерактивните карти и геолокационните услуги превръщат технологичното внедряване в инструмент не само за интерпретация, но и за управление на туристическите потоци и интегриране на културния ресурс в дестинацията (Маданска, 2022).

По-високата инвестиционна автономия при частната собственост създава по-пряк икономически стимул за иновации, но не дерогира специалния режим на опазване. Икономическият интерес не може да легитимира интервенции, засягащи автентичността, целостта или културната стойност на обекта. Поради това особена значимост придобива нискоинтервенционната иновация, при която чрез цифрови технологии се увеличава туристическата стойност при минимизиране на антропогенния натиск.

Партньорските модели позволяват вещноправният титул и оперативната реализация на иновацията да принадлежат на различни субекти, като чрез договорно разпределение на финансирането, отговорностите и риска се съчетаят публичният интерес и частният инвестиционен ресурс.

Следователно иновационният потенциал зависи от съвместимостта между вещноправния статут, режима на управление, инвестиционната конструкция и характера на технологичната интервенция. Ефективната политика изисква диференциран правно-управленски подход, при който иновацията е правно допустима, пропорционална на риска и съвместима с императивите на културното опазване.

4. Заключение

Имплементирането на иновации в областта на културното наследство представлява сложен процес, зависещ от множество взаимосвързани фактори. Трудностите при оценяване на културната стойност, икономическите ограничения, недостатъчната информационна база и особеностите на правната регламентация са сред основните предизвикателства.

В тази връзка успешното внедряване на иновации изисква предварителен анализ и прилагане на интегриран модел, който съчетава икономически и правни инструменти. Чрез подобен подход културното наследство може да бъде едновременно защитено, популяризирано и превърнато в устойчив фактор за развитие.

Използвани източници

Йорданова, С., Константинова, Р., Алексиев, К. (2023). Културният туризъм – тенденции и перспективи пред развитието му в България. Управление и устойчиво развитие, 3/2023 (100).

Маданска, С. (2022). Семантично моделиране на българската възрожденска архитектура за съвременните форми на алтернативен туризъм. *Културно-историческо наследство: опазване, представяне, дигитализация (KIN Journal), 8*(1), 164–173. https://doi.org/10.55630/KINJ.2022.080114

Ножаров, Щ. (2016). Възможности за определяне на пълната икономическа стойност на недвижимите културни ценности в България. В Управление на недвижимата собственост (с. 124–133). Издателски комплекс – УНСС.

Ножаров, Щ. (2015). Икономическо измерение на престъпленията срещу културно-историческото и археологическо наследство. Научни трудове на УНСС, 1(1), 125–166.

Стоянов, С., Стоянова-Дойчева, А., Глушкова, Т. (2021). Виртуално-физическо пространство „Българско културно-историческо наследство“. Културно-историческо наследство: опазване, представяне, дигитализация (KIN Journal)*, 7(2), 61–70. DOI: 10.26615/issn.2367-8038.2021_2_005.*

Закон за държавната собственост. (1996). Държавен вестник, бр. 44 от 21.05.1996 г., посл. изм. и доп. https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2133874689

Закон за културното наследство. (2009). Държавен вестник, бр. 19 от 13.03.2009 г., посл. изм. и доп. https://lex.bg/laws/ldoc/2135623662

Закон за общинската собственост. (1996). Държавен вестник, бр. 44 от 21.05.1996 г., посл. изм. и доп. https://www.lex.bg/laws/ldoc/2133874691

Закон за собствеността. (1951). Държавен вестник, бр.92 от 16.11.1951 г., посл. изм. и доп. https://lex.bg/laws/ldoc/2122102787

Закон за туризма. (2013). Държавен вестник, бр. 30 от 26.03.2013 г., посл. изм. и доп. https://www.lex.bg/en/laws/ldoc/2135845281

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2020). *OECD tourism trends and policies 2020*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/6b47b985-en

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2021). *Preparing the tourism workforce for the digital future*. OECD Tourism Papers, No. 2021/02. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9258d999-en

Richards, G. (2007). *Cultural tourism: Global and local perspectives*. CABI Publishing.

Throsby, D. (2001). *Economics and culture*. Cambridge University Press.